

Oljemaleriet

Forfatter: Gunnar Birkeland<gunnar@enternet.no>

Oljemaleriet er alltid av spesiell interesse når årets innkjøp i bedriftskunstforeningene blir montert. Den matte overflaten gjør at det ikke blir refleks i bildet slik at det er forholdsvis lett å plassere i et rom. Oljeteknikken har store koloristiske muligheter som gjør hvert enkelt maleri unikt. Vanligvis forestiller man seg at et oljemaleri er mer holdbart enn en tegning eller akvarell. Men dette stemmer ikke alltid. Det kommer an på materialet og oppbyggingen. Et dårlig håndverk kan gi bildet kort levetid.

Hva er et oljemaleri og hvordan ta vare på det

Preparering

Men ingen kan male direkte på lerretet. Først må det prepareres. Det er en tålmodig prosess som må gjentas flere ganger med grundig tørking mellom hvert lag. Prepareringen består ofte av en blanding av lim, kritt og pigment. Under denne prosessen må kunstneren være bevisst hvilken type maling og teknikk han eller hun skal bruke. En fet preparering som inneholder olje, vil lett få en mager maling til å krakelere etter en stund. Man må hele tiden male fett på magert. Mange kunstnere kjøper ferdig preparerte lerreter, men er dermed i utgangspunktet bundet til teknikker og maling som må tilpasses prepareringen.

Overmaling

Mange kunstnere maler over gamle motiver med ulike hensikter. De bygger kanskje opp det nye motivet ved å låne visse effekter fra det første gjennom halvdekkende penselstrøk. Men store overraskelser kan med tiden dukke opp dersom maleren ikke har tilstrekkelig materialkunnskap. De fleste fargene blir mer transparente med tiden eller spesielle farger kan påvirke hverandre til å skifte valør og klang. Slik kan overmalte motiv dukke forstyrrende fram som modellerte figurer i det nye bildet. Hvordan kan vi som innkjøpere av kunst prøve å unngå oljemalerier av dårlig kvalitet? Først og fremst må vi stole på den kompetanse som våre utdannelsesinstitusjoner gir kunstnerne. Men enkelte ting kan vi være litt oppmerksomme på. For eksempel hvilket lerret er bildet malt på? Er det bomull, hamp, jute eller lin? Vi vet at bomullstoffer lett mister spensten og fasongen etter en tids bruk. Jute og hamp har korte stive fibere som med tiden lett vil stritte. Lin er som regel mest holdbart under de ulike prosesser duken blir utsatt for. Til oljemaleriet trenger man ikke alltid benytte lerret. Treplater, trefiberplater, papp og papir er også velegnet, men kravene til kvalitet er like strenge som til lerretsmaleriet.

Før lerretet kan las i bruk, må det spennes opp på ei blindramme. Dette krever et nøyaktig arbeid der styrken på treramma må tåle å holde spensten i lerret under de ulike prosessene lerretet blir utsatt for både under bearbeiding og senere på vegg eller lager. En skjev ramme skaper store problemer når maleriet skal rammes inn.

Strammingen av lerretet er også av stor viktighet. Vi vet alle hvor frustrerende det er når bildet bulker seg. All lerret, papir og papp som kommer i direkte kontakt med olje får med tiden sprøhet, slik at det er vanskelig å gjøre noe med bulkene uten at det oppstår sprekker i bildet.

Fernisering

Om maleren maler "vått på vått" (a la prima) eller lag på lag, så dukker ofte spørsmålet opp til slutt: Skal bildet fernisseres? Ferniss er en lakkblanding som strykes på maleriet når det er helt tørt. Bildet blir bedre beskyttet mot skiftende luftfuktighet, lys- påvirkninger og temperatur- forandringer. Men bildet mister den matte overflaten som mange foretrekker. Edward Munch fernisserte sjelden bildene sine. Han ønsket de skulle være rå og matte. Men senere er disse blitt fernissert for å ta vare på dem. Noen var så tynt malt at fargestoffene hadde for lite bindemiddel til å bestå på lerretet over tid.

Innramming

Rammen på et maleri spiller en viktig rolle. Enkelte mener kanskje at hensikten med en ramme er å pynte på maleriet. Et godt maleri trenger ikke en slik ekstra tilførsel for å øke i verdi. Men for at øyet vårt lettere skal kunne konsentrere seg om bildet, må det nærmeste området rundt bildet være avstemt i fargen og formet i harmoni med bildet. En farge kan lett slå i hjel en annen. En tone kan lett slå i hjel en annen farge. En tone kan lett drukne blant andre toner. Slik kan feil ramme lett ødelegge noen av maleriets farge- og formpoenger. Rammen formidler overgangen til veggen. Den mildner påvirkningen av veggens farge eller tapetmønster på bildet. Rammens bredde må velges i forhold til dette. Det er sjelden man benytter glass over et oljemaleri. Men i tilfelle bør det være minst en centimeter mellom bildet og glasset. Et dårlig spent lerret vil kanskje flekkvis komme i berøring med glasset og slik kan disse flekkene få skjæmmende forandringer.

Hvor skal maleriet henge eller oppbevares?

Det er ikke likegyldig hvor et bilde henger eller oppbevares. Jevn, normal romtemperatur er bra for bildet, og det bør ikke henge rett over en varmekilde. Heller ikke bør det henge slik at det får direkte sollys. Det er ikke lyset, men strålevarmen som kan påvirke oljemalingen. Forurensingskilder som peis, kamin, matlaging og nikotin vil legge seg som ei seig hinne over bildet. All maling som inneholder olje vil gulne med tiden, enkelte farger mer enn andre slik at valører og fargeintensitet endrer seg. Men det som kanskje ikke alle er klar over, er at et oljemaleri skal ha så mye lys som mulig. Gulningen skjer raskest i mørke. Derfor bør ikke et oljemaleri stuves vekk i et mørkt rom eller stå lagret vendt mot en vegg. Heller ikke bør et mindre maleri settes foran et større, da det største kan få et gulnet parti der det minste kaster skygge. La aldri et maleri henge på en fuktig vegg. Dersom det er brukt lim i prepareringen av lerretet kan denne bli skadet og malingen kan i verste fall skalle av.

Rengjøring av bildet

I Stavanger Aftenblad 12. februar 1996 kunne vi lese i en artikkel om "en av byens vaskeglade" som ergret seg over at et 100 år gammelt maleri var så skittent. Den glade vasker vasket bildet med sterkt såpevann og opplevde at malingen løste seg opp og motivet forsvant. Har man et gammelt maleri som trenger rensing, må det utføres av fagfolk. Man kan for eksempel henvende seg til Arkeologisk Museum hvor en teknisk konservator vil rense bildet fagmessig. Ellers kan en enkel vårrengjøring utføres på et maleri ved at man svært varsomt børster over det med en tørr, myk børste. Et gammelt råd er å dubbe bildet forsiktig med innmaten av en helt fersk loff. Fuktigheten og stivelsen i loffen vil virke som en svamp som suger smussen til seg. Men dette er en risikabel operasjon.

Reparasjon

I god tro kan man lett påføre bilder enda større skader ved å prøve å reparere skade. Hvis malingen begynner å sprekke, er det enkelte som tror at malingen trenger fett og stryker på et lag med olje. Denne oljen trekker ned i sprekke og resultatet kan se bra ut med en gang. Men når oljen siden tørker opptar den syre og utvider seg slik at det blir enda dypere krakelering. Igjen må man gå til fagfolk for å få hjelp. Dersom noe av malingen har løsnet fra duken, er det viktig at man samler på disse flakene og tar dem med til konservator eller kunstneren sammen med det ødelagte bildet. Det hender at uhellet er ute og det blir hull i lerretet. En dårlig måte å reparere dette på er å lime et lite lerretstykke på baksiden og siden fylle maling i motivet på framsiden. Når vi vet at med tiden blir oljefargen mer transparent, vil lappen vise bedre. Dessuten vil sannsynligvis den tilførte, nye fargen skille seg sterkere ut etter hvert, slik at den opptrer som en flekk. Igjen bør man benytte seg av fagfolk.